

Fanika Krajnc-Vrečko

Univerza v Ljubljani

Teološka fakulteta

Enota v Mariboru

fanika.vrecko@guest.arnes.si

УДК: 27-18:[81:39]

ПРИМЉЕНО: 23. 09. 2015.

ОДОБРЕНО: 01. 10. 2015.

Etičnost jezika v kulturni, narodni in verski pogojenosti

Uvod

V letu 2012 smo Slovenci praznovali 150 let od smrti velikega duhovnika in narodnega buditelja Antona Marina Slomška (1800–1862), ki poleg izjemnega pomena za cerkveno življenje na Slovenskem s svojim obsežnim opusom predstavlja tudi mejnik v slovstvenem in kulturnem delovanju na naših tleh. Slomšek je v svojih številnih pridigah in leposlovnih spisih veliko govoril o jeziku in med drugim materni jezik postavil med najvišje človekove etične vrednote. V svojem razumevanje maternega jezika je šel celo tako daleč, da je nespoštovanje svojega jezika označil kot velik greh. Če hočemo to Slomškovo trditev presojati z današnjega vidika, moremo spoznati, da je ves zgodovinski spomin porajanja slovenskega naroda znotraj njegove kulture in religije neločljivo povezan z razvojem narodnega jezika. Zato bom v razpravi na osnovi teoretičnih izhodišč, ki pogojujejo jezik znotraj kulturne in teološke antropologije, nakazala tiste mejnike v razvoju slovenskega jezika, ki jezik postavljajo med največje etične vrednote, ki pogojujejo kulturni in verski razvoj človeka znotraj narodne skupnosti.

1. Teoretična izhodišča, antropološki vidik

Človeška beseda, ki se združuje v govor, govorigo in jezik, je osnovna kategorija, ki človeka loči od živali. Jezik je tisto izrazno sredstvo, s katerim more človek kot posameznik in kot predstavnik nekega naroda izraziti svoja prvinska in najgloblja čustva do sebe, do sočloveka, do naravnega in nadnaravnega. Jezik je najpomembnejše in najmogočnejše delo, ki ga je razvil človeški um. Po Sapiru je jezik polno razvita oblika za izražanje vsakršne sporočljive izkušnje, za nas torej religiozne in kulturne izkušnje. Zanj je jezik najogromnejša in najvseobsežnejša umetnost, kar jih poznamo, je anonimno in nezavedno delo najrazličnejših rodov (2003, 202).

Človekova jezikovna zmožnost se po Chomskem kaže kot enkratna »lastnost vrste«, ki se med različnimi skupinami ljudi ne razlikujejo mnogo, po drugi strani pa ne poznamo ničesar podobnega pri drugih bitjih. Jezikovna zmožnost ključno posega na vsa področja človekovega mišljenja in vzajemnega delovanja. Zaradi nje imamo ljudje edini v biološkem svetu svojo zgodovino, kulturni razvoj in zapleteno raznolikost (Chomsky 2011, 345). Glede na to, da besedišče nekega jezika bolj ali manj zvesto odraža kulturo, katere namenom služi, zgodovina jezika in zgodovina kulture potekata po istih poteh (Sapir 2003, 201).

Noam Chomski v razpravi o jeziku in svobodi trdi, da ustvarjalna raba jezika izraža svobodo mišljenja in pojmovanja. Ko ugotovimo, da tudi drugo bitje uporablja jezik na svoboden in ustvarjalen način, tudi njemu pripišemo enako zavest kakor sebi (Chomsky 2011, 101). Gre za prepoznavanje človekovega simbolnega sistema v sočloveku, kar je z antropološkega vidika osnovna vzpostavitev odnosa. Odnos, ki ga pogojuje svoboda, in ki hkrati predstavlja svobodo kot človekovo bistveno antropološko značilnost, nakazuje povezavo med jezikom in svobodo: jezik s svojimi bistvenimi značilnostmi in rabo pomeni temeljno postavko za spoznanje, da tudi drugi poseduje človeški razum, njegovo sposobnost za svobodo mišljenja, izražanja samega sebe in bistveno potrebo po svobodi. Iz tega izhaja potreba po poglobljenem preučevanju človekovega jezika, saj lahko le-ta veliko prispeva k humanistični družbeni znanosti, ki lahko služi kot podlaga za družbeno delovanje v smislu svobode in družbene pravičnosti (Chomsky 2011, 112–113). Družbena pravičnost je pogojena z etičnostjo, ki predvideva etičnost vsakega posameznika in skupnosti, v kateri vladajo kolektivni odnosi med akterji te skupnosti. Jezik kot sredstvo za vzpostavitev določenih odnosov znotraj skupnosti pa ne omogoča le svetosti besede ampak tudi možnost njenega izvornega zla. Ko govorimo o jeziku kot notranji svobodi, moramo izpostaviti dogajanje v človekovi notranjosti, ko ta vstopa v dialog s svetom. Sposobnost človekovega izražanja je zanj kot odziv na svet ter hkrati kot sredstvo za urejanje razmerij do sveta, predvsem pa kot odzven razlik, ki jih človek zaznava v sebi. O svojih spoznanjih in občutkih pa znova sporoča drugemu ter iz načina sporočanja vzpostavlja notranji svet in vedno novе odnose (Muck 2003, 104). Ali bodo ti odnosi pozitivni ali negativni v etičnem smislu, je odvisno od sposobnosti posameznika, da se osvobodi notranjih strahov pred srečanjem in komunikacijo z drugim.

Edvard Sapir v svojem proučevanju govora govori o jeziku kot kolektivni umetnosti mišljenja. Zanj kultura in jezik nista v neposredni vzročni povezanosti, saj je kulturo mogoče opredeliti kot *tisto*, kar družba počne in misli, jezik pa je zanj poseben *način* mišljenja (Sapir 2003, 200). Ta Sapirjeva paradigma potrjuje našo izhodiščno trditev, da je jezik izrazno sredstvo, je način, s katerim posameznik izraža svojo kulturno in versko identiteto, seveda pa se predvsem pri manjših narodih, kot smo Slovenci, neposredno dotikamo tudi narodne

identitete. Slednja je v neposredni odvisnosti z narodnim jezikom in kulturo, ki sta skozi zgodovino pogojevala slovenstvo samo (Kovačič Peršin 2003, 33). Če obravnavamo jezik kot sredstvo izražanja ali kot način mišljenja, v obeh primerih ne moremo mimo njegove simbolne vloge.

2. Jezikovna raba v vzpostavljanju odnosa: človek – simbolno bitje

Človek je etično in simbolno bitje, je bitje znamenj. Simbol je prepoznavni znak, po katerem se dva človeka prepoznata, zato more simbolno izražanje povezati čustva, misli, izkustva in pričakovanja v skupnostno doživetje, ki posamezniku omogoča so-delovanje (Trstenjak 1994, 15). Edini način izražanja se za človeka dogaja v simbolih, med katerimi so na prvem mestu jezikovni simboli, simboli govornice, simboli govora. Poleg besede človek za svoje izražanje uporablja barvo in višino glasu, različno intonacijo, neobičajni besedni red in druga sredstva, s katerimi izraža svoja čustva. V vsakdanjem govoru ta sredstva spontano spremljajo človekovo izražanje, drugače pa je, kadar se posameznik znajde v konkretnem okolju in v razmerah, ki ga prisilijo, da se jim prilagodi tudi s svojim izraznim sistemom. Ni namreč vseeno, kakšna jezikovna sredstva bo izbiral, če želi, da ga bosta sogovornik ali skupina, ki jo nagovori, poslušala, in da se bo lahko v odnosu do drugega potrdil kot oseba, kot subjekt.

2.1 Človek je opredeljen z jezikom

Na začetku smo postavili trditev, da je človek kulturno bitje, ki je pogojeno z jezikom. Jezik je človeško sredstvo, v katerem se uteleša Duh in človek po njem spozna Božji nauk. Vprašanje Boga in njegove bivanjske resničnosti se pojavlja vedno v človekovi zavesti, in to vsakokrat na način, ki ga človek po svoje določa. Z besedami je sposoben izražati svoja spoznanja, doživetja, občutja, vrednotenja in odločitve. Čim bolj razvito, bogato in obsežno je človekovo govorjenje, tem bolj se kaže njegova duhovna podoba. Anton Trstenjak pravi, da je človek šele po besedi človek in človek je človeku človek po besedi (Trstenjak 1977, 66). Človekovo osebno razvitost in zrelost je mogoče presojati po njegovi govorici, ki je največkrat merilo njegove etične zavesti.

Jezik oziroma govornica človeka spodbuja k novemu iskanju, odkrivanju in spoznavanju, ustvarjanju in odločanju. Razvoj človeka od otroka in njegove prve smiselne besede, ki jo zna izgovoriti ter se zave njenega pomena, pogojuje in oblikuje razvoj človeka kot osebe. Sposobnost jezikovne komunikacije ga dela *družbeno bitje*, pomen besede in govora se pokaže v pogovoru, v občevanju med osebami, ki si z besedami posredujejo spoznanja, želje, odločitve, doživetja, izkušnje. Prava človeška komunikacija, pravo izražanje notranjega duhovnega sveta in soudeležba v njem pa so mogoči le z besedami, ki imajo svoj določen smisel in vsebino. Šele pogovor ustvarja med ljudmi pravo občestvo, dajanje in

sprejemanje, medsebojno bogatenje in stvariteljsko spodbujanje, odkrivanje vedno novih razsežnosti pri sebi in pri drugih (Šuštar 1980, 73). Človek kot oseba in etično bitje je pogojen z možnostjo dialoga in pogovor med jaz in ti ga dela bitje odnosa, kar mu omogoča jezikovni sistem, ki ga uporablja.

3. Slovenski jezik kot sredstvo verske in kulturne identitete

V začetku smo govorili o jeziku v povezavi s kulturo. Naj v nadaljevanju spomnimo na vlogo jezika na višji ravni in na nekatere mejnike v razvoju slovenskega jezika, ki so sooblikovali slovenskega človeka v njegovi kulturni in religiozni razsežnosti, hkrati pa v njih prepoznavamo etično zahtevo v smislu poštene rabe maternega oziroma narodnega jezika. Razvoj jezika nujno sovпада z razvojem kulture in civilizacije. Ko se opredeljujemo na slovenski kulturni prostor, moremo govoriti o razvoju jezika v zvezi z razvojem nacije ali naroda. Slovenski narod se je tesno oblikoval skupaj z razvojem slovenskega jezika, ki je v konkretnih zgodovinskih in gospodarskih okoliščinah pod okriljem umetnosti, znanosti in religije vzpostavil svoj osnovni simbolni sistem, in to knjižni jezik. Glede na to, da se kultura in umetnost med seboj prepletata in druga drugo pogojujeta, lahko rečemo, da živimo znotraj kulture, ki jo je oblikovala umetnost, in to v najzgodnejši dobi – besedna umetnost, ki pa je najtesneje povezana s krščanskim verskim izročilom.

3. 1 *Ciril in Metod*

Ko izhajamo iz skupnega slovanskega prostora, ne moremo mimo slovanskih »blagovestnikov« Cirila in Metoda, ki sta z uvedbo slovanskega bogoslužja prestopila mejo, onstran katere se je slovanskim narodom odprla možnost sprejemanja Božje besede v njim razumljivem jeziku. V *pismu grškega cesarja Rastislavu* beremo o Božjem posegu pri nastanku glagolice: »Bog je razodel črke slovanskega jezika, česar prej ni bilo, temveč samo v prvih krščanskih časih, da bi bili tudi vi prišteti k velikim narodom, ki slave Boga v svojem jeziku.« (Grivec 1927, 79–81; 85) Cirilu je bila Božja beseda vir vsega spoznanja in oznanilo človekovega odrešenja ter neizmerne časti. Zato je jasno, da je to besedo tudi prevedel v jezik ljudstva, h kateremu je prišel kot misijonar. Z gotovostjo lahko trdimo, da je svojo odločitev sprejel v najvišji obliki etične zavesti, da imajo slovanski narodi pravico do Božje besede v njim razumljivem jeziku. Tudi Hadrijanova odobritev slovanskega bogoslužja (Žitje Konstantina 17) kaže na njegovo etično odločitev glede spoštovanje narodnega jezika: »Če pa kdo izmed vas (...) začne zavajati, sramoteč knjige vašega jezika, naj bo izobčen ne samo od obhajila, ampak tudi iz cerkve, dokler se ne poboljša.« (Grivec 1939, 11–12)

Veliki raziskovalec slovanskih apostolov Franc Grivec opozarja na tehtne razloge za uvedbo slovanskega bogoslužja. Kot prvi razlog navaja idejo o zedinje-

nju z vzhodnimi Cerkvami, drugi razlog pa vidi v tem, da bi »uvedba slovanskega bogoslužja izbrisala spomine na tuje nasilje in krivice in bi s tem koristila veri«. Ob teh pozitivnih vidikih uvedbe slovanskega bogoslužja pa Grivec opozarja tudi na to, da je treba ob poudarjanju slovanskega bogoslužja paziti, da se ne bodo zaradi tega razburjali tisti narodi, ki nimajo narodnega bogoslužja, torej ne morejo častiti Boga v svojem jeziku. V tem se kaže skrb akterjev jezikovnega dejanja za pravičnost, ki za sabo ne sme pustiti škodljivih posledic za sočloveka.

Grivec je ob navdušenju za slovansko bogoslužje zelo preudaren. Posebej ostro zavrne trditve, da naj bi nas slovansko bogoslužje preveč ločevalo od latinske kulture in da je staroslovenščina za današnjega človeka brez kulturnega pomena. Temu nasproti trdi, da je »staroslovenščina važna za zgodovino našega (slovenskega) jezika in da je nekoliko znanja staroslovenščine potrebno za humanistično izobrazbo.« (Grivec 1924, 92) Jezik torej, ki so ga uporabljali naši skupni predniki, moramo poznati zaradi razumevanja duha celotne zgodovine.

3.2 Primož Trubar

Po ideji o slovanskem bogoslužju je najodločilnejši mejnik na področju institucionalizacije narodnega jezika obdobje 16. stoletja, ko smo se Slovenci s Primožem Trubarjem enakovredno uvrstili med evropske »kulturne« narode. Primož Trubar je leta 1550 Slovincem dal prvo knjigo, natisnjeno v slovenskem jeziku, s katero je želel v domačem jeziku približati Božjo besedo. Prvi je prevedel Novo zavezo v slovenski jezik in ob tem izdal še preko dvajset knjig v slovenskem in hrvaškem jeziku ter v cirilskem in glagolskem rokopisu. Jezik mu je bilo osnovno izrazno sredstvo, s katerim naj bi Božjo besedo približal svojemu preprostemu človeku. Jezikovni nazor slovenskih protestantov v 16. stoletju je rasel in se oblikoval skupaj z osrednjimi osebnostmi slovenskega protestantizma, ki jim je bil slovenski jezik in z njim slovenstvo poleg njihovega verskega nauka temeljna vrednota in smisel vsega njihovega delovanja. Trubar je v svojem prevajalskem in jezikovnem programu izhajal iz temeljnih načel: 1. Prevajanje Biblije je zanj orodje evangelizacije in s tem splošna krščanska dolžnost. Vsak človek mora brati Biblijo, moliti in poslušati Božjo besedo v svojem jeziku. 2. Slovensko ljudstvo je vredno posebne pozornosti, saj njihovega jezika do takrat niso imeli zapisanega v knjigah. Pridige v ljudskem jeziku in teološki spisi naj bi ljudem pomagali utrditi vero ter z njo preprečiti turško nevarnost. 3. Trubarjeva eshatološka zavest mu je dala zagon v boju proti največjima sovražnikoma krščanstva, to sta bila rimski papež in Turki. Sredstvo boja zoper njiju je bila knjiga v slovenskem jeziku in z njo je želel oznanjati evangelij tudi med drugimi slovanskimi narodi ter celo med Turki. Trubar je verjel, da živi v poslednjem času sveta. Moto njegove prve knjige je bil »*Et omnis lingua confitebitur Deo*« (Rim 14,11) ... in potem bo konec sveta. 4. Trubar je bil prepričan, da je kakor kazni za gradnjo babilonskega stolpa Bog poslal množico jezikov in jih zmešal (1 Mz 11), toda s prihodom

Svetega Duha na binkošti (Apd 2) so ti postali instrument za ustanovitev Božjega kraljestva (Krajnc-Vrečko 2009).

Če se je P. Trubar odločil za prvo slovensko knjigo, da bi preprostemu slovenskemu človeku približal Božjo besedo, je z njo kasneje tega svojega preprostega človeka tudi vzgajal, hotel ga je obvarovati pred turško nevarnostjo in ga prosvetliti. Kot strpni reformator je slovenski jezik znal približati tudi takratnemu plemstvu, ki je počasi spoznavalo, da je jezik podložnikov prav tako dorasel zahtevnejši rabi, kot so besedila iz *Svetega pisma*. Ko se je odločal za ortografijo svoje pisane besede, je po gotici in glagoljaški cirilici izbral latinico in tako je slovenski jezik tudi s tem ostal del srednjeevropskega kulturnega prostora.

Tako je protestantski teolog Primož Trubar kot utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika hkrati tudi utemeljitelj etične zahteve po pravici do najširše komunikacije v maternem jeziku.

3.3 A. M. Slomšek

Anton Martin Slomšek je sredi 19. stoletja svoje rojake opominjal, da je greh, sramovati se svojega jezika, ga zatajiti ali celo pozabiti. Kot najvišjo moralno obvezo je postavil spoštovanje do staršev, ki otroke vzgajajo v spoštovanju do maternega jezika in ljubezni do svojega naroda. Hkrati je opozoril na lažnivo in neprijazno govorjenje, ki je vir zla in pohujšanja, ter mori človekovo dušo. V tem je Slomšek jezik postavil med najvišje etične vrednote, ki jih mora človek spoštovati, ko se oblikuje kot pripadnik nekega naroda in pripadnik neke religije. »Njegova utemeljitev slovenske jezikovne in narodne individualnosti je najprej teološka – kot taka verjetno prva v slovenski zgodovini. Materinščina ima transcendenten temelj in funkcijo, saj omogoča posamezniku metafizična spoznanja in verovanja o razdetih Božjih resnicah. Teološka utemeljitev je proti koncu povzeta in vključena v antropološko utemeljitev v najširšem smislu: Slomšek v prvi osebi pove, da je celotno človekovo bivanje vpeto med »prvo« in »poslednjo« besedo – kar lahko razumemo kot človeško eksistenco, ki biva, govori, misli in sama sebe dojema v – slovenskem jeziku. Slovenski materni jezik je zato – povedano s sodobno govorico – eksistencial: je način bivanja Slovencev. V tem pogledu Slomšek kaže zanimivo občutljivost za notranjo vez ali celo istovetnost med (religioznim) življenjem posameznika in jezikovnim izražanjem.« (Slomšek 1993, op. 48)

3.4 Vodušek in Kocbek

V dvajsetem stoletju sta v slovenskem prostoru pomembna predvsem dva avtorja, ki sta v svojem času v jezikovno razmišljanje uspela vgraditi temeljno humanistično razsežnost. To sta bila Božo Vodušek in Edvard Kocbek.

Božo Vodušek je v razpravi »Preureditev nazora o jeziku« v zgodnjih tridesetih letih radikalno posegel v razumevanje knjižnega jezika ter opozoril na vre-

dnostna merila, ki veljajo zanj in na kaj jih je treba opreti. Zanj je pomembna predvsem narodno združevalna vloga jezika, zato se mu zdijo nedopustni posegi v njegove normativne temelje s stališča dnevne politike. Jezik poskuša definirati vsaj s treh vidikov: ontološki, socialni in strukturalni. Jezik mu pomeni prepoznavno človeško lastnost, zavest o sebi in drugem oziroma zavest o sebi kot družbenem bitju. Je plod človeške kulture (Vodušek 1932, 70). Jezik je po Humboltu temeljni pojav človeške družbe, ki določa narod kot zgodovinsko in krajevno določeno enoto. Pri Slovencih pogojuje narodno zavest – usoda slovenskega jezika zanj pogojuje usodo naroda in ne obratno. Socialni vidik jezika Vodušek obravnava v smislu, da jezik ne more biti ločen od kulturnih, zgodovinskih in sploh družbenih vprašanj, kar je najpomembnejše v kulturološkem smislu, pa je to, da zanj merilo jezikovne ustreznosti ne more biti ruralni govor.

Pri Kocbeku pa je poudarek predvsem na jeziku kot izrazu človekovega samopotrjevanja, samopredstavljanja in s tem tudi vplivanja: kot tak se lahko uresničuje v posebni človeški, v slovenskem primeru narodni razsežnosti. Kocbek v jeziku vidi tudi sistem.

V zgodnjih šestdesetih letih je napisal kritiko navideznosti oz. utvare resnice, izhajajoč iz nekaterih ključnih političnih ideologemov tedanjega časa. V kritiko videza resnice je Kocbek vgradil tudi kritiko tehnokratske redukcije jezika na čisti jezikovni funkcionalizem (Kocbek 1963).

Kaj je torej Kocbeku jezik? Prek pojma besede mu pomeni človekovo samouresničevanje: sposobnost zavesti (govor) se udejanja prek specifično (glede na narod) urejenega sistema. Eno izmed temeljnih sporočil njegovega razmišljanja izhaja iz spoznanja o moči jezika, o moči »besede«, kajti »beseda svet tolmači«, zato je »močnejša od realnosti«. Jezik prek besede dobiva tako temeljne etične razsežnosti, saj je vrednost jezika hkrati »vrednost govorečega«. Kocbeku je uspelo povezati pojem jezika, njegove norme in uzakonitve (kodifikacije) z vrednostnim pojmovanjem človeka oziroma njegove besede (Vidovič-Muha 2013, 361). Zato je po Kocbeku boj za resnico jezika v bistvu boj za resnico na sploh. In tukaj lahko povlečemo rdečo nit s Slomškovo zahtevo po spoštovanju materne jezika, s pomočjo katerega človek izraža najgloblje etične zahteve v odnosih do sebe, sočloveka in do Boga.

4. Sklep

Naj nam naše vedenje o jeziku kot simbolnem sistemu pomaga razumeti posamezne mejnike v razvoju posameznega, v našem primeru slovenskega jezika, s katerim se je slovenski človek poistovetil v svojem etičnem bivanjskem, kulturnem in religioznem doživljanju sebe, sočloveka, svojega okolja v narodni skupnosti. Posamezni avtorji kot mejniki v razvoju slovenskega jezika nam ponazarjajo razvoj temeljnega simbolnega sistema slovenstva od njegovega za-

četka v obliki tiskane knjige; do umetniške ravni Prešernovega jezika in Slomškove etične zahteve po spoštovanju maternega jezika. Vsi ti akterji so bolj ali manj izhajali iz religiozne izkušnje. Če smo že zapisali, da je jezik polno razvita oblika za izražanje vsakršne izkušnje, torej lahko trdimo, da tudi etične in religiozne izkušnje. S poudarjanjem pomena poznavanja jezikovnih zakonitosti v antropološkem smislu moremo razumeti pomen prizadevanj za ohranjanje maternega jezika, ki človeka šele opredeli kot pripadnika neke kulture, nekega naroda ter se sam odloča za živete etične vrednote tudi ali predvsem v okviru svojega jezikovnega izraza. Hkrati pa mu religiozna govorica omogoča komunikacijo oziroma stik s presežnim, saj se v svojem jeziku najintimneje obrača na svojega Boga.

Povzetek

Problem današnje človekove odtujenosti je predvsem problem komunikacije in ko govorimo o jeziku kot sredstvu komunikacije, se sprašujemo, kakšen jezik uporabljamo, ko hočemo izraziti svoja najgloblja, tudi verska čustva. Razprava išče odgovore na zastavljeno vprašanje in nakazuje možnost, da je prava človeška komunikacija, pravo izražanje notranjega duhovnega sveta in udeležba v njem mogoče le z besedami, ki imajo svoj določen pomen, smisel in vsebino. Šele pogovor ustvarja med ljudmi pravo občestvo, dajanje in sprejemanje, medsebojno bogatenje in stvariteljsko spodbujanje, odkrivanje vedno novih razsežnosti pri sebi in pri drugih. Človek živi v pogovoru in od pogovora med jaz in ti. Kot oseba in etično bitje je pogojen z možnostjo dialoga in pogovor med jaz in ti ga dela bitje odnosa, kar mu omogoča jezikovni sistem, ki ga uporablja. Anton Martin Slomšek je sredi 19. stoletja svoje rojake opominjal, da je greh, sramovati se svojega jezika, ga zatajiti ali celo pozabiti. Kot najvišjo moralno obvezo je postavil spoštovanje do staršev, ki otroke vzgajajo v spoštovanju do maternega jezika in ljubezni do svojega naroda. Hkrati je opozoril na lažnivo in neprijazno govorjenje, ki je vir zla in pohujšanja, ter mora človekovo dušo. V tem je Slomšek jezik postavil med najvišje etične vrednote, ki jih mora človek spoštovati, ko se oblikuje kot pripadnik nekega naroda in pripadnik neke religije.

Reference

- Chomsky, Noam.** 2011. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Modrijan.
- Grivec, Franc.** 1924. Staroslovensko bogoslužje in delo za cerkveno zedinjenje. *BV* 4, št. 1:91–95.
- . 1927. *Sv. Ciril in Metod*. Ljubljana: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda
- . 1939. O avtentičnosti poslanice Hadrijana II. Leta 869. *JlČ* 5:11–12.
- Humboldt, Wilhelm von.** 1836. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*. Berlin: Knigliche Akademie der Wissenschaften

http://books.google.de/books?id=dV4SAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pridobljeno 14. junija 2012).

- Juhant, Janez.** 2006. *Človek v iskanju svoje podobe. Filozofska antropologija*. Ljubljana: SZ Claritas.
- Kocbek, Edvard.** 1963. Misli o jeziku. *Sodobnost* 11, št. 6:205–222.
- Kovačič-Peršin, Peter.** 2003. Identiteta slovenstva. 2000 : revija za krščanstvo in kulturo, št. 156/157/158:33–41.
- Krajnc-Vrečko, Fanika.** 2010. *Človek v božjem okolju*. Znanstvena knjižnica 22. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- . 2012. Sprache als grundlegendes Ausdrucksmittel religiöser und kultureller Identität. *BV* 72, št. 4:589–598.
- Lévi-Strauss, Claude.** 1978. Introduction à l'œuvre de Marcel Mauss. V: *Sociologie et anthropologie*. Paris: PUF. http://classiques.uqac.ca/classiques/mauss_marcel/socio_et_anthropo/o_introduction/intro_socio_et_anthropo.pdf (pridobljeno 20.10.2013).
- Muck, Kristjan.** 2003. Govor kot notranja svoboda. 2000: revija za krščanstvo in kulturo, št. 156/157/158:102–112.
- Pinker, Steven.** 2010. *Kako um ustvarja jezik (The Language instinct: How the Mind Creates Language)*. Ljubljana: Modrijan.
- Rajhman, Jože.** 1978. Teološka govornica in sodobni človek. V: Rajhman, Jože in Vekoslav Grmič. *Vprašanja našega časa v luči teologije*. Tinje: Katoliški dom prosvete.
- Sapir, Edward.** 2003. *Jezik: uvod v proučevanje govora*. Ljubljana: Krtina.
- Slomšek, Anton Martin.** 1993. *Tri pridige o jeziku*. Ljubljana: ZRC SAZU. <http://nl.ijs.si/e-zrc/slomsek/> (pridobljeno 12. 10. 2013).
- Šuštar, Alojzij.** 1980. Sem komu odgovoren? V: *Živeti za smrt?* TL 4. 71–95. Ljubljana: Medškofijski odbor za študente.
- Trstenjak, Anton.** 1977. Človek človeku človek po besedi. *CSS* 11, št. 5/6:66–70.
- . 1994. *Človek simbolično bitje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vidovič-Muha, Ada.** 2013. *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba FF.
- Vodušek, Božo.** 1933. Za preureditev nazora o jeziku. *Krog: zbornik umetnosti in razprav*. Str. 66–76. Ljubljana: sotrudniki.
- Wittgenstein, Ludwig.** 1977¹². *Tractatus logico-philosophicus. Logisch-philosophische Abhandlung*. Frankfurt am Main: Surkamp.

Sažetak: Problem današnje otuđenosti čoveka je pre svega problem komunikacije, a kada govorimo o jeziku kao sredstvu komunikacije, pitamo se, kakav jezik koristimo, kada hoćemo, da izrazimo svoja najdublja pa i verska osjećanja. Rasprava traži odgovore na postavljeno pitanje; pokazuje mogućnost, da je prava komunikacija čoveka, pravilno izražavanje unutrašnjeg duhovnog sveta i učešće u njemu moguće samo sa rečima, koje imaju svoje određeno značenje, smisao i sadržaj. A kamoli što razgovor stvara među ljudima pravo zajedništvo, davanje i prihvatanje, međusobno obogaćivanje; stvaralačko podsticanje, otkrivanje stalno novih opsežnosti kod sebe i kod drugih. Čovek živi u razgovoru i od razgovora između mene i tebe, to jest ja i ti. Kao ličnost i etičko biće, čovek je uslovljen sa mogućnošću dijaloga i razgovor između ja i ti ga čini bićem odnosa, što mu omogućava jezički sistem, koji koristi.

Anton Martin Slomšek je polovinom devetnaestog veka opominjao svoje sunarodnije, da je greh, stideti se svoga jezika, poreknuti ga ili čak zaboraviti. Poštovanje roditelja je postavio kao najvišu moralnu obavezu, jer oni vaspitavaju decu u poštovanju prema maternjem jeziku i ljubavi prema svome narodu. Istovremeno je upozorio na lažno i neprijatno kazivanje, koje je izvor zla i sablazni, te ubija ljudsku dušu. Slomšek je u tome postavio jezik među najveće etičke vrednosti, koje čovek mora da poštuje, kada se oblikuje kao pripadnik nekog naroda i religije.

Ključne reči: jezik, sistem simbola, sredstvo komunikacije, jezična etičnost, teološka antropologija, kulturna antropologija